

ЗОРАН ЛАКИЋ

ОД ПРВОГ УСТАВА ЦРНЕ ГОРЕ 1905.
ДО УСТАВНЕ ПОВЕЉЕ 2003.
(Стремљења Црне Горе исказана кроз
Устав за Књажевину Црну Гору)

Моје саопштење је дио ширег рада који покрива вријеме од приближно 100 година. Црна Гора је у том времену прошла врло буран уставно-правни живот. Била је самостална држава која је посљедњих 30 година постојања имала и међународни субјективитет. У преломним догађајима I свјетског рата, заједно са Србијом, одрекла се свога међународно признатог субјективитета и ушла у састав једне много веће и за оне прилике моћне – нове државе прве заједничке државе југословенских народа, која је била и основни циљ вишевјековне борбе Црне Горе, њеног народа у првом реду, али и њене политичке елите. Мотиви те заједничке борбе нису увијек били јединствени. Најзад, у заједничкој држави, прво краљевству СХС, затим Краљевини СХС и коначно Југославији – прво Краљевини а потом много дуже Републици – Црна Гора је више пута мијењала свој статус. Прво је била област, каквих је у заједничкој држави било 34, затим Бановина – каквих је било 9+1. И најзад је била Република, каквих је било шест. Данас је Република држава у двочланој федерацији чији су односи регулисани Уставном повељом државне заједнице Србија и Црна Гора. Дакле, Црна Гора је имала врло богат и буран историјски развој.

На другој страни, њена уставна пракса је много сиромашнија. Заживјела је, тек 1905. године када је донесен први и једини Устав за Књажевину Црну Гору. Узор нам је била Француска као земља грађанских слобода и колијевка уставности. На Цетињу се говорило француски. Династи Петровића су говорили француски. И сами Господар је био француски ђак. И многим је Француска била узор, па и Србији. Француска нам је била

узор и код доношења првог заједничког устава из 1921. године, као што нам је СССР био узор у доношењу устава 1946. године, након завршетка II свјетског рата. Хтио сам рећи да је судбина малих да послушају што се дешава на великој сцени, и да то прокламују као принцип на властитом терену – како би имали мање политичких и других проблема. Када смо се ослонили на сопствене идеје, онда смо имали брзе промјене устава, такорећи сваких 10 година. Објашњавали смо то динамичним развитком друштва, које се налазило у перманентним реформама. Прецизније речено, свака политичка елита жељела је да се представи као да од ње почиње историја. Дозволите ми, с тим у вези, малу дигресију. Цитираћу познатог филозофа Берђајева: „Несрећан је народ који не воли своју историју и који је увијек почиње испочетка”. Наш проблем је био имплементација усвојених рјешења; једно се писало а друго се радило. Устави су отпуживани за проблеме, или кризу, па се тако често тражила њихова корекција, па и сасвим корјенита измјена. Зато су нам некада нудили сасвим либерална рјешења, да би се врло брзо дошло до најтврђег устава (1974) каквог до тада није познавала уставна пракса; за његову измјену у најмањем детаљу тражена је апсолутна сагласност свих субјеката у земљи. Ишло се из једне у другу крајност.

У даљем излагању задржаћу вашу пажњу само на питању доношења првог Устава Црне Горе 1905. године. Подсјетићу вас да су други народи то урадили много раније: *Magna cartta libertatum* је донесена 1215. године (стр. 21) а Кромвелов устав који се сматра комплетним уставним текстом, усвојен је 1653. године. Устави енглеских колонија – Вирџиније и Масачусетса – усвојени су 1776, односно 1778, затим Устав САД 1787. године. Декларација права човјека и грађана усвојена је 1789. године а први Устав Француске 1791. године. Најзад, Србија је добила свој први Устав 1835. године.

Историчари, а посебно правни историчари, запазили су да је Црна Гора задуго „остала осамљена и посве оцијепљена од остале Европе” (П. Ровински) и да је, најзад, доношењем Устава требало трансформисати у модерну државу окренуту, управо, Европи. То је био и захтјев времена. Не мањи, али ни већи од захтјева других држава Балкана које су из стања аутократије прелазиле у друштво какве-такве уставне демократије. Историјски извори говоре да су уставне промјене дочекане са великим интересовањем. Медијски је пропраћен као велика друштвена иновација. Неки су величали дародавца – други су га жестоко кудили. Тако је Устав квалификован као дар, али и као наметнуто рјешење. Извјесно је да је обогатио

и узбуркао дотадашњи политички живот Црне Горе. Поспјешило је оснивање политичких странака које су оживјеле и обогатиле – политичку сцену Црне Горе. Оснивају се и страначки листови, који утичу на формирање јавног мњења о многим битним питањима. Отворио је могућност модернизације државног устројства. Прокламовао је подјелу власти на законодавну, извршну и судску, које су до тада налазиле у рукама суверена, који је био и једини господар Црне Горе.

Доношење Устава 1905. године није значило да је Црна Гора одмах прешла у неко ново државно стање које је било прокламовано. Напротив. До тог новог се долазило доста тешко. Требало је уложити доста труда да заживи у стварности – оно што је декларативно најављивано. Како биљежи тадашњи митрополит Митрофан 1907. године: „Све је ново, а невоље су исте – старе”. И још један кратки цитат савременика ових дешавања: „Устав је растресао Црногорце – јаче, но се очекивало”. То биљежи Сима Поповић у својим мемоарским записима а апострофира др Љиљана Јокић у свом раду – *Устав за Књажевину Црну Гору* – Подгорица, 1996, стр. 211.

У даљем излагању апострофираћу само оне уставне норме које кореспондирају са сваком актуелном стварношћу, па и са нашом – садашњом. То су норме које се преносе из Устава у Устав – да одразе вријеме у коме су настале. Територија Црне Горе се интензивно ширила – увијек у правцу Србије, или такозваних српских земаља. Вишеструко се увећавала. Њени становници су и даље били Срби. Константно, како је то књаз Данило записао у свом познатом Законику 1855. године. И вјера је на исти начин третирана као до тада, с тим што се у више чланова то питање прецизно дефинише (чл. 128, 129, 131). У чл. 136. се забрањује свака радња – уперена против источно-православне цркве. А у чл. 14. пише да књаз Господар и његов дом – морају бити источно-православне вјере. У чл. 40. се изричито каже да је државна вјера источно-православна.

Уставом је предвиђено (чл. 21) и како се управља у случају да Господара нема. Помиње се прокламација намјесништва и сазив старе Народне скупштине. У случају Подгоричке скупштине ово је испуштено и са једне и са друге стране.

Први Устав Црне Горе је утврдио и народну тробојку као државно знамење (чл. 39); набрајају се боје овим редом: црвена, плаветна и бијела.

У чл. 53 се изричито каже да народни посланик мора бити старији од 30 година.

А у чл. 93 се прецизира да се држава не може задуживати без сагласности посланика Народне скупштине.

Устав је чланом 122 обавезао сваког грађанина да служи војску.

Чланом 154 прецизира се да само црногорски држављанин може бити државни судија, што се може тумачити и да црногорским држављанима не могу судити страни судови.

Најзад у чл. 219 пише да измјене Устава или његове допуне може учинити само Књаз-Господар или Народна скупштина, ако за измјене гласа „двје трећине присутних народних посланика и да за тијем учине сагласан закључак још двје редовне Скупштине, једна за другом”, како се каже у чл. 220.

Устав је обогатио политички живот Црне Горе. Врло брзо се конституисао плуралистички блок: странке власти и опозиције. Сучељавали су се на питањима унутрашње и спољне политике. То се види из стенографских билежака и монографије др Новице Ракочевића *Црногорска народна скупштина 1906-1914* (Подгорица, 1997). Консултована су, наравно, и издања из области правне историографије – В. Богишић, Г. Перaziћ, М. Шуковић, Сл. Лукић, Љ. Јокић, Мл. Вукчевић и др.

У Скупштини, као носиоцу законодавне власти, долазило је до бурних дебата, углавном зато што је Господар настављао да влада као да се ни су десиле крупне промјене, управо, по питању уставне власти. Господар упорно води борбу противу непослушне Скупштине, која му, како је говорио, „отима” власт. Важно је констатовати да се никада у Скупштини није чуо глас да су Црногорци посебан народ; Црна Гора је увијек квалификована као српска држава. Уосталом, то исто каже научна историографија – домаћа и страна. И сам Господар је то увијек говорио. Па ипак, постоје нијансиране разлике. Оне су много видљивије на терену спољне политике о чему ћемо говорити у даљем излагању.

Влада, опет, као носилац извршне власти, пролазила је трновит пут. Било их је 5-6 у кратком периоду уставног стања Црне Горе; свака је завршавала неопозивом оставком. У широј верзији рада – детаљније анализирам спорна питања.

У центру спољне политике већ тада је био однос према словенској браћи и посебно према Србији. Већ тада се назирала све већа разлика: на једној страни господар и интереси династије, а на другој страни Скупштина, односно народни посланици. Господар је и даље предњачио истичући црногорско српство. Упозоравао је да је „света дужност Црне Горе као слободне српске државе” – да помаже браћи изван граница Црне Горе. И апеловао да „између двје српске слободне земље, Црне Горе и Србије, буде потпуна солидарност”. Са скупштинске говорнице, пак, по-

сланици су били много конкретнији: „Црна Гора је била, јесте и треба да буде гнијездо српских јунака”. Захтијева се „уједињење српства, иако знамо да се то не може сад остварити” (17. 11. 1906). На 24-ој редовној сједници скупштине 7. 12. 1906. године постављено је питање може ли бити неко посланик, коме матерњи језик – није српски. Све се то преламало у свијести народа. Саопштићу и овај детаљ: поштанске поруке су долазиле чак из САД, адресиране само – Славној српској народној скупштини – Цетиње. Синтагма *Српска скупштина* лансирана је много прије познате Подгоричке скупштине 1918. године. Само толико – да се зна.

Инсистирање на ондашњем српству не доводи у питање данашње црногорство. У широј верзији рада и то је питање елаборирано.

Приводећи крају моје излагање рећи ћу да оцјену првог и јединог Устава Књажевине Црне Горе ваља цијенити и кроз битну чињеницу – колико је одразио своје вријеме и како је усмјеравао будући развој Црне Горе. Правни историчари су чак и таксативно наводили његова демократска рјешења закључујући да је ипак остао велики раскорак између начела и праксе. Онај ко га је донио – није га мијењао. И то је битно сазнање. А било је прилика за то – показаће каснији уставни развитак. У детаљној анализи апострофирана су и недемократска рјешења, од којих је, свакако, најозбиљније да није консеквентно спроведено начело о подјели власти. Сличне примједбе се стављају и због изостанка неких битних норми. Како је то забиљежио један савременик – „Књазу је све допуштено, а народу је скоро све забрањено „осим да пошаље на Цетиње своје изабранике да се тамо сити поразговарају”.

У вријеме када се обиљежава 100-годишњица првог Устава Црне Горе, као да су највише угрожена управо – уставом загарантована права. На удару су највиталнија питања која један народ чине народом. Атакује се на језик, иако је у важећем уставу јасан став о томе. Права кампања се води и против цркве која је од 1855. године законски третирана. Да парафразирам познату норму: у овој земљи живи српски народ – православне вјере. Устав се заобилази страначким договорима. Дакле, политичка елита атакује на важећа уставна рјешења. То констатујемо као чињеницу. Наука указује, она се не залаже. Залагање за рјешења спада у домен политике, политичке елите као добро организоване мањине, која уз помоћ науке треба да кореспондира са слабо организованом већином, како би се очувао хармоничан однос и једне и друге. Само таквим ставовима се опстаје у домену науке и друштва. Другим ријечима, није на науци да се залаже за федерацију или савез држава, за државу континуитета или дисконти-

нуититета. Није наше да оцјењујемо да ли једно или друго рјешење значи корак напријед, или корак назад. Наука не оцјењује, већ указује. Тако ће свако бити на своме: и наука и политика. Ми, дакле, излажемо ставове а на политици је како ће се и колико користити њима.